

Het Israël van God

Ontwerp van een israëlogie

Willem J. Ouweneel

*'[N]och besnijdenis is iets, noch onbesneden zijn,
maar [of men] een nieuwe schepping is.
En allen die naar deze regel zullen wandelen,
vrede en barmhartigheid zij over hen
en over het Israël van God.'*

Galaten 6:15v.

*'Wie kan, zoals Ik, roepen, het bekendmaken
en het voor Mij uiteenzetten,
sinds Ik een eeuwig volk een plaats gegeven heb?
En laten zij de toekomstige dingen,
dat wat komen zal, hun bekendmaken.'*

Jesaja 44:7

Evangelisch-dogmatische Reeks, Supplement

Reeds verschenen:¹

- I. De Geest van God: Ontwerp van een pneumatologie
- II. De Christus van God: Ontwerp van een christologie
- III. De schepping van God: Ontwerp van een scheppings-, mens- en zondeleer
- IV. Het plan van God: Ontwerp van een voorbeschikkingsleer
- V. Het zoenoffer van God: Ontwerp van een verzoeningsleer
- VI. Het heil van God: Ontwerp van een soteriologie
- VII. De Kerk van God (I): Ontwerp van een elementaire ecclesiologie
- VIII. De Kerk van God (II): Ontwerp van een historische en praktische ecclesiologie
- IX. Het verbond en het koninkrijk van God: Ontwerp van een verbonds-, doop- en koninkrijksleer
- X. De toekomst van God: Ontwerp van een eschatologie
- XI. Het Woord van God: Ontwerp van een openbarings- en schriftleer
- XII. De glorie van God: Ontwerp van een godsleer en van een theologische vakfilosofie

¹ Zie resp. Ouweneel (2007a, 2007b, 2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2010a, 2010b, 2011a, 2012a, 2012c, 2013).

Inhoudsopgave

Voorwoord	21
1 Roeping en bestemming van Israël	25
1.1 <i>Inleiding</i>	25
1.1.1 Het eeuwige volk	25
1.1.2 De naam 'Israël'	27
1.1.3 De volksengelen	28
1.2 <i>Ontwikkeling</i>	30
1.2.1 Eerste ervaringen	30
1.2.2 Israëlbezoeken	31
1.2.3 Veelzijdig front	32
1.3 <i>Navel der aarde</i>	34
1.3.1 Woorden van vijftig jaar geleden	34
1.3.2 Het herstel van Jeruzalem	35
1.4 <i>Uitgangspunt: roeping</i>	36
1.4.1 De roeping van Abram	36
1.4.2 Israël te midden van de volken	37
1.4.3 'Mijn land'	38
1.5 <i>Bondgenoot en zoon</i>	40
1.5.1 De twee Abrahamitische verbonden	40
1.5.2 Het oude en het nieuwe verbond	42
1.5.3 Israël zoon van God	43
1.6 <i>Profetische beloften</i>	45
1.6.1 Hermeneutische sleutels	45
1.6.2 Nadere voorbeelden	47
1.7 <i>Jakob en Esau</i>	48
1.7.1 Het aangezicht van <i>elohim</i>	48
1.7.2 Worsteling met de engel	49
1.7.3 Hosea 12	51
1.8 <i>De cruciale zegen</i>	52
1.8.1 Jakob zegenen of bevechten	52
1.8.2 Jakobs strijdmethode	53
1.8.3 De ontmoeting met Esau	54
1.8.4 Israël en 'Edom'	55
1.9 <i>Het herstel van Israël</i>	56
1.9.1 Twaalf componenten	56
1.9.2 Twee soorten heilsprofetieën	59
1.9.3 Christus het centrum der profetie	61

1.9.4	Verbinding van eerste en tweede ballingschap	62
1.10	<i>De 'tijden van de volken'</i>	64
1.10.1	De woeste wateren	64
1.10.2	Jona als type van Israël	65
1.10.3	Israël in de draak	67
1.11	<i>De vier wereldrijken</i>	69
1.11.1	Waarom vier?	69
1.11.2	Zacharia, Daniël en Openbaring	70
1.11.3	Het derde en vierde rijk	72
1.11.4	Overzicht	73
2	Botsing van paradigma's	75
2.1	<i>Inleiding</i>	75
2.1.1	Spiritualisme of literalisme	75
2.1.2	Vervangingstheologie	77
2.1.3	Overzicht	80
2.2	<i>Misverstanden</i>	81
2.2.1	'Tweewegenleer'	81
2.2.2	'Niet christocentrisch'	82
2.2.3	Meer misverstanden van Paas	84
2.2.4	Misverstanden van Robertson	85
2.3	<i>Verder wanbegrip</i>	87
2.3.1	Verdere misverstanden	87
2.3.2	Misverstanden: nawoord	88
2.3.3	Positieve israëlogie	89
2.4	<i>Recapitulatie</i>	90
2.4.1	Wetenschapstheorie	90
2.4.2	Zeven steunpilaren	91
2.4.3	Paradigmawisselingen	93
2.5	<i>Diverse -ismen</i>	95
2.5.1	'Christelijk zionisme'	95
2.5.2	Juridische aspecten	96
2.5.3	'Israëlisme'	97
2.6	<i>Verpolitisering van de problematiek</i>	99
2.6.1	De Constantijnse wending	99
2.6.2	De nieuwe eschatologie	100
2.6.3	Paradigmawisseling	101
2.7	<i>Protestantse eschatologie</i>	102
2.7.1	Reformatorische eschatologie	102
2.7.2	Machtsdenken vs. geweldloosheid	103

2.7.3	Mennonieten: evangelischen <i>avant la lettre</i>	104
2.8	<i>Israël en Nederland</i>	106
2.8.1	De Nadere Reformatie	106
2.8.2	Reveil en Afscheiding	108
2.8.3	Een passende gelijkenis	111
2.9	<i>Nieuwere ontwikkelingen</i>	113
2.9.1	Eigentijdse gereformeerde geluiden	113
2.9.2	Toenadering	114
3	Het oude en het nieuwe verbond	117
3.1	<i>Oude en nieuwe verbond in het Nieuwe Testament</i>	117
3.1.1	Het nieuwe verbond vandaag	117
3.1.2	De verbondspartner	119
3.1.3	Verbond en Israël	120
3.2	<i>Het nieuwe verbond</i>	123
3.2.1	Wanneer gesloten?	123
3.2.2	Verbond en Kerk	125
3.2.3	Letter en Geest	126
3.3	<i>De betekenis van Haärets</i>	128
3.3.1	Het land: een eeuwig bezit	128
3.3.2	<i>Alijah</i>	130
3.3.3	<i>Tsitsit</i>	130
3.4	<i>Het land van de vaderen</i>	131
3.4.1	<i>De tesjoevah</i>	131
3.4.2	Een tweede verstrooiing	132
3.4.3	Het land tijdens het Messiaanse vrederijk	133
3.5	<i>Het getuigenis van andere profeten</i>	135
3.5.1	De Messias: Spruit, Machtige Heerser	135
3.5.2	In Sion gebeurt het	136
3.5.3	Waar komt de Messias terug?	138
3.6	<i>Nieuwtestamentische bevestiging</i>	139
3.6.1	Bevestiging door Jezus	139
3.6.2	Bevestiging door Paulus	142
3.7	<i>Supersessionisme nader bekeken</i>	144
3.7.1	Geen oudtestamentische Kerk	144
3.7.2	Een 'geestelijk Israël'? Vijf 'bewijzen' weerlegd	146
3.7.3	Nog vijf 'bewijzen' weerlegd	149
3.7.4	Laatste vier 'bewijzen' weerlegd	151
3.8	<i>Résumé</i>	152
3.8.1	Het etnische Israël vandaag	152

3.8.2	Aandachtspunten	153
3.8.3	Twee typen	155
4	Jezus en de Joden	157
4.1	<i>Jezus de Jood</i>	157
4.1.1	Jezus en de Farizeeën	157
4.1.2	Jezus' joodse herkomst	160
4.1.3	Jezus de Rabbi	161
4.2	<i>Jezus is anders</i>	163
4.2.1	De nieuwe Mozes	163
4.2.2	Jezus de Zoon des mensen	164
4.2.3	Jezus claimt goddelijkheid	165
4.2.4	Jezus claimt de enige weg te zijn	166
4.2.5	Jezus claimt het zoenoffer te zijn	167
4.2.6	Jezus honoreert 'onvoldoende' Israëls uitverkiezing	168
4.2.7	Jezus laat ook de heidenen toe	169
4.3	<i>Dubbele verwerping</i>	170
4.3.1	De joodse leiders verwerpen Jezus	170
4.3.2	De breuk	171
4.3.3	Jezus verwerpt de joodse leiders	173
4.4	<i>Twee 'overgangsgelijkenissen'</i>	174
4.4.1	De onrechtvaardige pachters	174
4.4.2	Het bruiloftskleed	176
4.5	<i>Christelijke belemmeringen voor Joden</i>	178
4.5.1	Twee belemmeringen	178
4.5.2	Nog twee belemmeringen	179
4.5.3	De laatste drie belemmeringen	181
4.6	<i>Messiasverwachting in het Oude Testament</i>	182
4.6.1	Vele Messiaanse profetieën	182
4.6.2	De hele Tenach is Messiaans	184
4.7	<i>Enkele Messiaanse voorzeggingen</i>	185
4.7.1	Samuel en Micha	185
4.7.2	Jesaja	186
4.7.3	David	189
4.7.4	Zacharia	190
4.8	<i>De Zoon des mensen</i>	191
4.8.1	Daniël 7	191
4.8.2	Joodse uitleg	193
4.8.3	De Koning	194
4.9	<i>De Knecht van JHWH</i>	195

4.9.1	Israël of de Messias?	195
4.9.2	Overeenkomsten en verschillen	197
4.9.3	Bijzonderheden	198
5	Israël is niet de Kerk	201
5.1	<i>Israël en de Kerk</i>	202
5.1.1	Overeenkomsten	202
5.1.2	Vershillen	204
5.2	<i>Israël in de oudtestamentische profetieën</i>	206
5.2.1	Deuteronomium	206
5.2.2	Jesaja (I)	208
5.2.3	De nabuurvolken	210
5.2.4	Jesaja (II)	212
5.3	<i>Andere profeten</i>	214
5.3.1	Jeremia	214
5.3.2	Ezechiël	216
5.3.3	Hosea en Micha	218
5.3.4	Zacharia	219
5.4	<i>Niet alles letterlijk</i>	221
5.4.1	Jesaja 11	221
5.4.2	Jesaja 40	223
5.4.3	Jesaja 55	224
5.5	<i>Israëls verleden en toekomst</i>	225
5.5.1	De trouw van God	225
5.5.2	Een hermeneutische sleutel	227
5.5.3	De eerste en tweede ballingschap	228
5.6	<i>Terzijdestelling van Israël</i>	230
5.6.1	'Verwerping'	230
5.6.2	De Gemeente	232
5.6.3	Verwoesting	233
5.7	<i>Beloften van herstel</i>	235
5.7.1	Het eschatologisch 'totdat'	235
5.7.2	De 'bomen' van de eindtijd	236
5.7.3	Jesaja 18	238
5.8	<i>Het overblijfsel van Israël</i>	239
5.8.1	Karakter	239
5.8.2	Vorming	240
5.8.3	'Heel Israël' of een 'overblijfsel'?	242

6	De Kerk is niet Israël	245
6.1	<i>De Gemeente is van na Pinksteren</i>	245
6.1.1	Inleiding	245
6.1.2	De Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB)	246
6.1.3	De Heidelbergse Catechismus (HC)	248
6.2	<i>De Gemeente is van na Handelingen 2</i>	250
6.2.1	Drie positieve argumenten	250
6.2.2	Nog drie positieve argumenten	251
6.2.3	Laatste drie positieve argumenten	253
6.3	<i>Parallellen tussen oud- en nieuwtestamentische gelovigen</i>	254
6.3.1	Overeenkomsten	254
6.3.2	Verschillen	257
6.3.3	Een triviaal verschil?	260
6.4	<i>Het 'geestelijk Israël'?</i>	262
6.4.1	De voorstanders	262
6.4.2	De tussenweg	263
6.4.3	Spiritualisme	265
6.5	<i>Bij Israël ingelijfd?</i>	266
6.5.1	Psalm 87	266
6.5.2	Romeinen 9	267
6.5.3	Het verbond	269
6.6	<i>De olijfboom van Romeinen 11</i>	271
6.6.1	'Heel Israël'	271
6.6.2	De olijfboom is Israël?	273
6.6.3	De verbondsboom	274
6.7	<i>Nog meer parallellen tussen Israël en de Gemeente</i>	276
6.7.1	Gods volk	276
6.7.2	Twee rotsen, twee twaalftallen	278
6.7.3	Mozes en Jezus	279
6.8	<i>Torah en Sion</i>	282
6.8.1	De tweeledige Torah	282
6.8.2	Sinai en Sion	283
7	Israël in de nieuwtestamentische profetieën	287
7.1	<i>De 'gruwel' in Mattheüs 24</i>	287
7.1.1	Diverse opvattingen	287
7.1.2	Jezus' antwoord	289
7.1.3	Conclusie	290
7.2	<i>Verklaringswijzen</i>	292
7.2.1	Vier opties	292

7.2.2	Benaderingen	293
7.2.3	De 'gruwel der verwoesting'	294
7.3	<i>Ter vergelijking: Lukas 21</i>	295
7.3.1	Verschillen	295
7.3.2	Harmonie	296
7.4	<i>Israël elders in Mattheüs en Lukas/Handelingen</i>	297
7.4.1	Mattheüs 10:23	297
7.4.2	Mattheüs 19:28 en Lukas 22:29v.	299
7.4.3	Handelingen 1:6-8	301
7.5	<i>Israël bij Petrus</i>	303
7.5.1	Handelingen 3:19-26	303
7.5.2	Eén Petrus 2:9-12	305
7.6	<i>Romeinen 11: verharding nu, verlossing straks</i>	307
7.6.1	De plaats van Romeinen 9-11	307
7.6.2	Contrast	308
7.6.3	Dán komt het herstel	310
7.7	<i>Romeinen 11 vanuit verschillende gezichtshoeken</i>	312
7.7.1	Supersessionistisch bezien	312
7.7.2	Universalistisch bezien	315
7.7.3	Particularistisch bezien	316
7.8	<i>Israël elders bij Paulus</i>	318
7.8.1	Twee Korinthiërs 3:16	318
7.8.2	Twee Thessalonicenzen 2:4	320
7.8.3	De twee 'beesten'	321
7.9	<i>Israël in Openbaring 7-12</i>	323
7.9.1	Openbaring 7:1-8	323
7.9.2	Openbaring 10:1-11:13	325
7.9.3	Openbaring 12:1-5,13-18	327
7.10	<i>Israël in Openbaring 13-16</i>	331
7.10.1	Openbaring 13:14-18	331
7.10.2	Openbaring 14:1-5	332
7.10.3	Openbaring 16:13-16	333
7.11	<i>De twee Jeruzalems</i>	334
7.11.1	Het aardse Jeruzalem	334
7.11.2	Het hemelse Jeruzalem	335
8	Jodendom en christendom	337
8.1	<i>Israël in Hebreeën</i>	337
8.1.1	Hebreeën 4:9	337
8.1.2	Hebreeën 8	339

8.1.3	De 'stad'	340
8.1.4	Hebreeën 12:22-24	342
8.2	<i>Paulus: uitleg en toepassing</i>	343
8.2.1	<i>Remez en Derasj</i>	343
8.2.2	<i>Gezérâh sjavah</i>	344
8.2.3	De supersessionistische vergissing	345
8.3	<i>De verzelfstandigde christenheid</i>	346
8.3.1	Het apostelconvent	346
8.3.2	Joden worden geen niet-Joden, en omgekeerd	349
8.3.3	Animositeit	351
8.4	<i>'Wetticisme'</i>	353
8.4.1	Onder de wet van Christus	353
8.4.2	Wat is wetticisme?	356
8.4.3	Het niet-wettische leven onder de wet	358
8.4.4	Overeenkomsten en verschillen	360
8.5	<i>Sabbat versus zondag</i>	362
8.5.1	Standpunten	362
8.5.2	Evaluatie	364
8.5.3	De sabbat en de overige feesten	366
8.6	<i>Schrift en traditie</i>	368
8.6.1	Orthodox-joodse en katholieke visie	368
8.6.2	Onbevangen lezen?	370
8.6.3	Protestants traditionalisme	371
8.6.4	Waarheidselementen in de traditie	372
8.7	<i>Het rabbijnse jodendom</i>	373
8.7.1	Torahgeleerden	373
8.7.2	De Misjnah	376
8.7.3	De Babylonische jesjiva's	377
8.8	<i>De Talmoed</i>	379
8.8.1	De Gemarah	379
8.8.2	De Talmoed over Jezus en Maria	381
8.8.3	'Broeders'	383
9	Het supersessionisme nader bekeken	387
9.1	<i>Historische achtergrond</i>	387
9.1.1	De kloof begint	387
9.1.2	Opkomend antisemitisme	388
9.1.3	De 'schuld' van Israël	390
9.1.4	De zondebok	391
9.2	<i>De kruisiging van Christus</i>	394

9.2.1	Projectie	394
9.2.2	Offerkip of braadkip?	395
9.2.3	Nieuwere tijd	396
9.3	<i>De eigen weg van het jodendom</i>	397
9.3.1	Het uitverkoren volk	397
9.3.2	Een Vredevorst zonder vrede	399
9.4	<i>De gestalte van God</i>	400
9.4.1	'Vergoddelijking' van Jezus	400
9.4.2	De vraagstelling	402
9.4.3	Het 'wezen' van God	403
9.5	<i>Israël is er nog!</i>	405
9.5.1	Pogingen zich van Israël te ontdoen	405
9.5.2	Vernietiging of bekering	408
9.5.3	Assimilatie	409
9.6	<i>Terug naar de Torah</i>	410
9.6.1	De eeuwige Torah	410
9.6.2	Heeft Jezus de wet van Mozes afgeschaft?	412
9.7	<i>Schade door het supersessionisme</i>	413
9.7.1	Oorzaken	413
9.7.2	Theologische wording van het supersessionisme	415
9.8	<i>Kerk en hemel dringen voor</i>	416
9.8.1	Achterliggende logica	416
9.8.2	De vijf vervangingen	417
9.8.3	Dante, à Kempis, Bunyan	420
9.9	<i>Nogmaals: de antisemitische voedingsbodem</i>	423
9.9.1	Kerkvaders	423
9.9.2	Maarten Luther	424
9.9.3	Het calvinisme	425
9.10	<i>Wie zijn de 'Joden'?</i>	427
9.10.1	Nazi's en Palestijnen	427
9.10.2	Andere theorieën	428
9.10.3	Conclusie	430
10	Het lijden van Israël	433
10.1	<i>De onschuldigen</i>	433
10.1.1	Twee oogappels	433
10.1.2	Holocaust	435
10.1.3	Israëls eerste massavernietiging	436
10.2	<i>Plaatsbekleding</i>	437
10.2.1	Wat is plaatsvervangend lijden?	437

10.2.2	De Shoah in Jesaja 53?	438
10.2.3	Overdrachtelijk	439
10.3	<i>Lijdt Job/Israël plaatsbekledend?</i>	441
10.3.1	Job en Israël	441
10.3.2	De oprechten	442
10.3.3	Job en Joseph K.	444
10.4	<i>Esther, Jona en Shoah</i>	445
10.4.1	Esther en Mordechai	445
10.4.2	Jona en de zee	447
10.4.3	De Shoah	448
10.5	<i>De betekenis van de ballingschap</i>	450
10.5.1	De galoet als verzoening	450
10.5.2	Boetedoening in geduld	451
10.5.3	De eenzaamheid van de galoet	452
10.6	<i>De Lamed-waws</i>	454
10.6.1	De zesendertig rechtvaardigen	454
10.6.2	De laatste Lamed-waw	455
10.7	<i>Heeft Israël Jezus gedood?</i>	456
10.7.1	De wrede vrienden	456
10.7.2	De Torah-lozen	458
10.7.3	Jezus' bloed over Israël	460
10.8	<i>Waarom de verwerping?</i>	462
10.8.1	Gods straf?	462
10.8.2	Onwetenden vs. valse getuigen	463
10.8.3	Onwetendheid vs. verantwoordelijkheid	465
10.9	<i>'Wat als...?'</i>	466
10.9.1	'Wat als Israël zijn Messias had aangenomen?'	466
10.9.2	Nader commentaar	467
10.9.3	Wat is 'beking'?	468
10.10	<i>Twee Israëls</i>	469
10.10.1	Christus of de Torah?	469
10.10.2	Christus én de Torah	471
10.10.3	De vrome Jood	472
10.11	<i>Wat is antisemitisme?</i>	473
10.11.1	Geen Jodenhaat in het Nieuwe Testament	473
10.11.2	Wel Jodenhaat in de Kerk	474
10.11.3	Tweeërlei dwaling	476
11	Grepen uit de geschiedenis van de joods-christelijke relaties	479
11.1	<i>Enkele kerkvaders</i>	479

11.1.1	Chrysostomus en de Joden	479
11.1.2	Hiëronymus en de Joden	480
11.1.3	Augustinus en de Joden	481
11.2	<i>Anti-joodse kerkbesluiten</i>	481
11.2.1	De Middeleeuwen	481
11.2.2	De pausen	484
11.2.3	Voorbeelden	485
11.3	<i>Modern achiliasme</i>	486
11.3.1	Machtsbelang van het achiliasme	486
11.3.2	Wat houdt achiliasme in?	488
11.3.3	Achiliasme aantrekkelijk?	490
11.4	<i>De Iberische Joden</i>	492
11.4.1	Wat zijn marranen?	492
11.4.2	De Inquisitie	493
11.4.3	Marranen in Nederland	495
11.4.4	Beroemde marranen	496
11.5	<i>Het rampjaar 1492</i>	497
11.5.1	Columbus	497
11.5.2	Het laatste moslimrijkje	498
11.5.3	Joden en hugenoten	499
11.6	<i>Joods-christelijke disputen en processen</i>	500
11.6.1	Hoe kan Jezus de Messias zijn?	500
11.6.2	Drie disputen	501
11.6.3	De beschuldiging van rituele moord	503
11.7	<i>Gereformeerden en Joden</i>	504
11.7.1	De Nadere Reformatie	504
11.7.2	Antisemitisme	506
11.7.3	Abraham Kuyper	507
11.8	<i>Het 'Hollandse Jeruzalem'</i>	509
11.8.1	Sefardische Joden	509
11.8.2	Asjkenazische Joden	510
11.9	<i>Moderne ontwikkelingen</i>	511
11.9.1	De staat Israël	511
11.9.2	Messiasbelijdende Joden	513
11.9.3	Judeofilie	515
11.10	<i>Joodse cultuurzegen</i>	516
11.10.1	Joodse pioniers en grondleggers	516
11.10.2	Joodse medici en natuurwetenschappers	518
11.10.3	Joodse filosofen	519
11.10.4	Joodse componisten en letterkundigen	520

11.11	<i>Joodse vs. christelijke misverstanden</i>	521
11.11.1	Christelijke misverstanden over Joden (I)	521
11.11.2	Joodse misverstanden over christenen	522
11.11.3	Een Messiaanse Vredebrenger	525
12	Israël en de Palestijnen	529
12.1	<i>Inleiding</i>	529
12.1.1	Zwart-wit	529
12.1.2	Onherstelbaar?	531
12.1.3	Israëls critici	532
12.2	<i>Historische aspecten</i>	534
12.2.1	De Palestijnen	534
12.2.2	Geen vrede mogelijk	536
12.2.3	Een theologische voorvraag	537
12.3	<i>Politieke aspecten</i>	538
12.3.1	De houding van de Israëlische politiek	538
12.3.2	De houding van de Palestijnse politiek	539
12.3.3	De leefomstandigheden van de Palestijnen	541
12.4	<i>Diepere achtergronden</i>	542
12.4.1	Israëls Jezushaat	542
12.4.2	Israëls Palestijnenhaat	543
12.4.3	Kritiek op Israël	545
12.5	<i>Religieuze aspecten</i>	546
12.5.1	De Tempelberg	546
12.5.2	De tweewegenleer	547
12.5.3	De staat Israël erkennen?	548
12.6	<i>Over rechten en beloften</i>	549
12.6.1	Wie heeft de 'oudste rechten'?	549
12.6.2	Van wie is het Heilige Land?	550
12.6.3	Nemen en ontvangen	552
12.7	<i>Zionisme</i>	554
12.7.1	Zionisme en religie	554
12.7.2	'Bezette' gebieden?	555
12.8	<i>Terroristen of bevrijders?</i>	556
12.8.1	Wie zijn de terroristen?	556
12.8.2	Hopeloos	558
12.8.3	Palestijns én joods terrorisme	560
12.9	<i>Israël en de islam</i>	561
12.9.1	Jeruzalem en de Qoran	561
12.9.2	Islamitische eschatologie	562

12.9.3	Islam en vrede	564
12.9.4	Islam en geduld	565
12.10	<i>Joden en moslims</i>	567
12.10.1	Islam en jodendom	567
12.10.2	Terugkeer en omkeer	570
12.10.3	Ontrouw en berouw	571
12.11	<i>Ismaël en de Palestijnen</i>	573
12.11.1	Beloften voor Ismaël	573
12.11.2	Isaäk en Ismaël	575
12.11.3	Arabieren in het vrederijk	577
13	Supersessionisme en de chiliasme-varianten	581
13.1	<i>Modern a- en postchiliasme</i>	581
13.1.1	Gereformeerd achiliasme	581
13.1.2	Abraham Kuyper	582
13.1.3	Berkhof en Berkouwer	584
13.1.4	Nog andere gereformeerde theologen	586
13.2	<i>Modern postchiliasme</i>	587
13.2.1	Klassiek en dominionistisch postchiliasme	587
13.2.2	Invoering van de Mozaïsche Torah	588
13.2.3	Achiliastische meningsverschillen	589
13.3	<i>Modern prechiliasme</i>	590
13.3.1	Opkomst	590
13.3.2	Verbreiding	592
13.3.3	Chiliastisch dispensationalisme	595
13.4	<i>Evaluatie</i>	596
13.4.1	Vergelijking	596
13.4.2	Integratie	598
13.5	<i>Bezwaren tegen het achiliasme</i>	600
13.5.1	De satan gebonden	600
13.5.2	Eerste en tweede opstanding	600
13.5.3	Drie rechtszittingen	602
13.5.4	Het koninkrijk in heerlijkheid	603
13.5.5	Het joodse rijk	605
13.6	<i>De Torah functioneert nog altijd!</i>	607
13.6.1	De herstelde offerdienst	607
13.6.2	Tempelherbouw nooit mogelijk	608
13.6.3	Andere Mozaïsche elementen	609
13.7	<i>Jeruzalem: woonplaats van God</i>	611
13.7.1	Aards versus geestelijk	611

13.7.2	Symbolisch wonen	612
13.8	<i>Drie woonplaatsen van God</i>	613
13.8.1	De hemel	613
13.8.2	De tabernakel	614
13.8.3	De tempel van Salomo	615
13.9	<i>Christus en de Gemeente</i>	617
13.9.1	Christus	617
13.9.2	De Gemeente	618
13.10	<i>De overige woonplaatsen van God</i>	619
13.10.1	De Millenniale tempel	619
13.10.2	De eeuwige toestand	620
13.10.3	Zeven tenten	620
14	Het Messiaanse rijk van Israël	623
14.1	<i>Het begin van het vrederijk</i>	623
14.1.1	Een joods rijk	623
14.1.2	David en Salomo	625
14.1.3	David en de ark	626
14.2	<i>De plaats van Sion</i>	627
14.2.1	De heilige berg	627
14.2.2	Vijf ballingschappen	629
14.2.3	Sion hersteld	631
14.3	<i>Zegen op Sion</i>	633
14.3.1	Terugkeer van de verstrooiden naar Sion	633
14.3.2	Een bijzondere relatie	634
14.3.3	Vanwaar komen de verstrooiden?	635
14.4	<i>Het herstel van Israël</i>	637
14.4.1	Nog eenmaal: Jakob en Esau	637
14.4.2	Oordeel en vrede voor Edom	638
14.5	<i>De Koning en zijn bruid</i>	639
14.5.1	Een hemelse en een aardse bruid	639
14.5.2	Verstoten	641
14.5.3	Weer aangenomen	642
14.6	<i>De heerschappij van Christus</i>	644
14.6.1	De Koning	644
14.6.2	Vier aspecten	644
14.6.3	De basis: Christus' verlossingswerk	646
14.7	<i>Herstel van stad en tempel</i>	648
14.7.1	Herbouw	648
14.7.2	Neerdaling van de <i>Sjechinah</i>	649

14.7.3	De nieuwe namen van de stad	650
14.8	<i>Israël in het vrederijk (1)</i>	653
14.8.1	Israëls zeven jaargetijden	653
14.8.2	De twaalf stammen	655
14.8.3	Fysiek herstel	655
14.9	<i>Israël in het vrederijk (2)</i>	656
14.9.1	God woont in hun midden	656
14.9.2	Hemelse en aardse heiligen	657
14.9.3	Navel van de aarde	658
14.10	<i>De zegen voor de volken</i>	659
14.10.1	Feest	659
14.10.2	Een illuster drietal	660
14.10.3	Vragen	661
14.11	<i>De nieuwe hemel en de nieuwe aarde</i>	662
14.11.1	Eén volk	662
14.11.2	Nieuwe vragen	663
14.12	<i>De Go'el</i>	664
14.12.1	De vier taken van de go'el	664
14.12.2	Profetische vervulling	665
14.12.3	Slotuitspraken	667
	Bibliografie	671

Voorwoord

In de roman *De Wertheims* (oorspronkelijk: *Yesterday's Streets*) van Silvia Tennenbaum (1981) horen we de joodse zakenman Eduard Wertheim zeggen: 'De Joden zijn als ieder ander, en zo niet, dan zouden ze het moeten worden.' Dat was het standpunt van deze geassimileerde, gefortuneerde Jood, die zich in de eerste helft van de twintigste eeuw een vooraanstaande plaats had verworven in de Duitse *bourgeoisie*. Totdat in 1933 de nazi-tijd aanbrak en hij moest vluchten. Opnieuw werd de wereld met de neus op het feit gedrukt dat de Joden *niet* zijn als ieder ander, en dat ook nooit zullen worden. De voorloper van de nazi's, Haman, de 'jodenhater' (Es3:10; 8:1; 9:10,24), zei ooit tegen de Perzische koning: 'Er is een bepaald volk dat over alle provincies van uw rijk verspreid leeft en te midden van de andere volken zijn eigen leven leidt. Hun wetten verschillen van die van alle andere volken en aan de wetten van de koning houden ze zich niet. De koning is er niet bij gebaat hen maar rustig hun gang te laten gaan' (Es3:8 NBV).

Zo verging het de Jood altijd: een luis in de pels van de andere volken. Een doorn in hun vlees, waard om uitgerukt te worden. Anders dan alle anderen. De heidenen konden zich tenminste nog permitteren te proberen Israël zoveel mogelijk te vergeten, en zelfs de christenen hebben dat vaak geprobeerd. De theologen schreven hun geloofsbelijdenissen en dogmatische handboeken, waarin Israël op z'n best werd weggestopt in voetnoten. En nog steeds horen we 'bijbelgetrouwe' christenen zeggen dat zij 'niets met Israël hebben'. Als Israël al niet verdreven of gedood wordt – of gedwongen te assimileren – dan probeert men het te negeren.

Vandaag, juist na en vanwege de Holocaust, kan dat niet meer. De christelijke theologie moet zich met Israël *auseinandersetzen*, zoals de Duitsers zo mooi zeggen. Er is een 'christelijke theologie na Auschwitz'; of die lijkt op die van Hans Jansen,¹ is een open vraag, maar in ieder geval zal de theologie nooit meer om Israël heen kunnen.

Dit boek is een inleiding tot wat de Russisch-Amerikaanse Messiaanse Jood en theoloog Arnold Fruchtenbaum in zijn proefschrift zo fraai 'israëlologie' genoemd heeft.² Dat is zoveel als de 'leer aangaande Israël'. Het gaat primair om een *theologie* aangaande Israël, en minder om een geschiedenis van Israël, een geschiedenis van het jodendom, een geografie van het land Israël, de staat Israël, enzovoort, hoewel al die zaken aangeroerd worden. Het gaat dus om dat onderdeel van de systematische theologie dat de oorsprong, de plaats, de betekenis, het karakter, het

¹ Jansen (1981, 1999).

² Fruchtenbaum (1994, titel).

doel en de toekomst van het volk Israël beschrijft zoals die geleerd worden in het Oude én het Nieuwe Testament.

Dit is niet het eerste boek dat ik over Israël het licht doe zien. Naast boeken die ik speciaal over Israël c.q. over het jodendom geschreven heb,³ speelt het volk ook een belangrijke rol in diverse andere van mijn publicaties.⁴ Maar nog nooit heb ik al dit materiaal bijeengebracht in één samenhangende en uitgewerkte israëlogie; vandaar dit boek. Regelmatig citeer ik uit mijn eigen werk (zie vooral noot 3, waar ik maar liefst acht eigen publicaties noem), zonder dat ik dit altijd precies aan-geef. Bijna al die werken zijn trouwens allang uitverkocht, maar de delen van mijn Evangelisch Dogmatische Reeks (EDR) zijn nog leverbaar. Voor een uitvoeriger verhandeling, waaraan ik veel ontleend heb (materiaal dat ik in het huidige boek ook bewerkt heb), beveel ik de delen *De Kerk van God I* en *De toekomst van God* aan.⁵ Veel andere zaken die Israël betreffen, komen in dit boek niet aan de orde (het zou te dik geworden zijn), maar wel in mijn boek *Een dubbelsnoer van licht*.⁶

Achteraf gezien had dit boek best deel kunnen uitmaken van deze EDR,⁷ zeker ook omdat de titel van dit boek, net als die van de andere delen, eindigt op de woorden 'van God'. Maar het is anders gelopen. Net als mijn recente boek *Adam, waar ben je?*⁸ kan ook dit deel als een soort supplement op deze reeks beschouwd worden.

Het is goed om dit deel over Israël naast alle andere delen van mijn dogmatiek te leggen. Ze horen bij elkaar; geen enkel onderdeel (misschien behalve de delen aangaande God en Christus) zijn belangrijker dan de andere. Je hebt vandaag evangelische christenen die zeggen dat zij 'niets met Israël hebben'. Dat is voor mij onbegrijpelijk: hun God is immers primair de God van Israël, hun Verlosser is primair de Messias van Israël, hun verlossing is gebaseerd op het oudtestamentisch principe: 'zonder bloedstorting is er geen vergeving' (Hebr. 9:22), en hun Bijbel is primair het boek van Israël (inclusief het Nieuwe Testament!). Maar omgekeerd heb je ook 'judeofiele' christenen die het alléén maar over Israël lijken te hebben. Dat lijkt me eveneens ongezonder. Ze moeten niet vergeten dat bijvoorbeeld gelovige, Schriftgetrouwe Palestijnse christenen – om maar een groep te noemen – hun toch altijd nog nader staan dan (nog-niet-Jezusbelijdende) Joden. Wat ons met Israël verbindt, is de God van Israël, het boek van Israël én de verwachting van de komende Messias (dit laatste moet ook genoemd worden). Wat ons met

³ Ouweneel (1982a; 1991; 1999; 2000a; 2001a; 2001b; 2002; 2014); zie ook Van de Kamp & Ouweneel (2013).

⁴ Ouweneel (1998; 2003a; 2010a; 2012a; 2012b).

⁵ Ouweneel (2010a; 2012a).

⁶ Ouweneel (2014).

⁷ Vaassen, later Heerenveen: Medema (2007–2013).

⁸ Ouweneel (2018).

Jezusgelovige Palestijnen (én Jezusgelovige Joden, én Jezusgelovige mensen uit welk werelddeel dan ook) verbindt, is de persoon van Jezus en het heil in Hem.

Eigenlijk ben ik tot het schrijven van dit boek uitgedaagd door dr. Steven Paas, aanhanger van wat ik in dit boek het supersessionisme noem.⁹ Dit mag een verklaring zijn voor het feit dat mijn bestrijding van het supersessionisme (de zg. vervangings-theologie) in dit boek een grotere plaats inneemt dan in een meer thetische benadering het geval zou zijn geweest. Ik vraag de lezer daarvoor verschoning.

Tenzij anders vermeld gebruik ik in dit boek voor het Oude Testament de Herziene Statenvertaling (al zal ik in mijn eigen teksten heel wat spaarzamer met hoofdletters omspringen dan de HSV dat doet; ook vervang ik cursieve woorden in de HSV door woorden tussen [], en schrijf ik in plaats van HEEERE liever JHWH), en voor het Nieuwe Testament de onlangs heruitgebrachte Telosvertaling¹⁰ (dat geeft wel eens discrepanties: de HSV spreekt van Izak, de Telosvertaling van Isaak; zelf schrijf ik graag Isaäk).

De afkortingen van de Bijbelboeken zijn dezelfde als die van de Telosvertaling en van de twaalf delen van mijn EDR.

Graag breng ik een woord van dank aan de personen die een vroegere versie van dit boek, of delen daarvan, van commentaar hebben voorzien (in alfabetische volgorde): dr. Raymond Hausoul, dr. Hans Hellendoorn, dr. Franklin Jabini, ir. Sytse de Jonge, mr. Henk P. Medema, Gerhard Rijksen en Theo Veldhuis. Voor de eindversie van dit boek ben ik uiteraard alleen zelf verantwoordelijk.

Loerik (Houten), zomer 2018

Voornaamste afkortingen van Bijbelvertalingen

ESV	English Standard Version
HSV	Herziene Statenvertaling
KJV	King James Version
NBG	De vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap van 1951
NBV	Nieuwe Bijbel-Vertaling
Sept.	Septuaginta
St.vert.	Statenvertaling
Vulg.	Vulgata

⁹ Vgl. Paas (2012, 2014, 2015, 2017).

¹⁰ Veenendaal: Grace Publishing House 2018.

1 Roeping en bestemming van Israël

Im-esjkachech Jeroesjalajim

Tisjkach jemini

(‘Als ik u vergeet, Jeruzalem,

laat dan mijn rechterhand [zichzelf] vergeten)

Psalm 137:5

geciteerd door J.A. Nederbragt¹

Jeruzalem, wie is nog met je begaan,

wie zal om jou een klaaglied aanheffen,

wie zal nog naar je toe komen

en vragen hoe het met je is?

Jeremia 15:5 (NBV)

1.1 INLEIDING

1.1.1 Het eeuwige volk

‘Zo zegt יהוה, de Koning van Israël, zijn Verlosser, יהוה van de legersmachten: ‘Ik ben de Eerste en Ik ben de Laatste, en buiten Mij is er geen God. Wie kan, zoals Ik, roepen, het bekendmaken en het voor Mij uiteenzetten, sinds Ik een *eeuwig volk* een plaats gegeven heb? En laten zij de toekomstige dingen, dat wat komen zal, hun bekendmaken.’

Zo lezen we in Js44:6v. Het Hebreeuws heeft voor ‘eeuwig volk’ *‘am-olam*, dat normaliter vertaald wordt als ‘het eeuwige volk’ (of ‘een eeuwige volk’). Andere vertalingen hebben ‘het overoude volk’ (NBG), ‘de mensheid’ (!) (NBV, GNB), *the/an eternal people* (CJB, LEB), *my people long ago* (NOG, NIRV).² Soms wijst de context in een andere richting. Zo denken sommige uitleggers ook in óns vers aan ‘de doden’ (vgl. Ez26:20) of aan de voorvaders van vóór de zondvloed (vgl. Jb22:15)³ of aan de aartsvaders van Israël.

Veel uitleggers denken echter bij dit ‘eeuwige volk’ gewoon aan Israël, een volk dat stamt uit een grijze oudheid (‘Van verre [tijden] af is יהוה aan mij [= Israël] verschenen’, Jr31:3) en ook een verre toekomst heeft (als Israëls toekomstige heerschappij een ‘eeuwige’ is [Dn7:27], dan is het zelf ook ‘eeuwig’⁴). Vandaar dus: ‘eeuwig volk’, dat wil zeggen: een volk van eeuwen her en met nog eeuwen te gaan. Toen er nog lang geen Nederlands volk bestond, laat staan een Canadees of

¹ Nederbragt (z.j.:5); ook de titel van zijn werk (St.vert.): “Jeruzalem, indien ik u vergeete...”.

² Voor de afkortingen zie biblegateway.com.

³ Zie bijv. <http://biblehub.com/isaiah/44-7.htm>.

⁴ We zullen zien dat ‘eeuwig’ in zulke passages zoveel betekent als: ‘altijd durend zolang de tegenwoordige aarde bestaat’.